

INTERNATIONAL STANDARDS ON LIABILITY FOR BRIBERY

Alisher Akbarov

Graduate student of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10867840>

ARTICLE INFO

Received: 18th March 2024
Accepted: 24th March 2024
Online: 25th March 2024

KEYWORDS

ABSTRACT

The article discusses today's international standards for corruption cases, their orientations, foreign practice experiences on the crime of bribery and the standards they use. Therefore, suggestions and recommendations on the application of international standards have been developed based on the direction and scope of the work being carried out in the fight against corruption in our republic.

МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ВЗЯТОЧНИЧЕСТВО

Алишер Акбаров

Магистрант. Академии правоохранительных органов Республики Узбекистан

ARTICLE INFO

Received: 18th March 2024
Accepted: 24th March 2024
Online: 25th March 2024

KEYWORDS

ABSTRACT

В статье рассматриваются современные международные стандарты рассмотрения дел о коррупции, их направленность, опыт зарубежной практики по преступлению взяточничества и стандарты, которые они используют. Поэтому предложения и рекомендации по применению международных стандартов разработаны исходя из направления и объема проводимой работы по борьбе с коррупцией в нашей республике.

ПОРА БЕРИШ УЧУН ЖАВОБГАРЛИК БЎЙИЧА ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАР

Алишер Акбаров

Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқни муҳофаза қилиш академияси магистратура тингловчиси

ARTICLE INFO

Received: 18th March 2024
Accepted: 24th March 2024
Online: 25th March 2024

KEYWORDS

ABSTRACT

Мақолада бугунги кунда коррупция ҳолатлари бўйича халқаро даражада амал қилаётган стандартлар, уларнинг ўналишлари, пора бериш

жинояти бўйича олиб борилаётган хорижий амалиёт тажрибалари ва улар қўллаётган стандартлар ҳақида фикр юритилган. Шунинг билан биргаликда ҳалқаро стандартларни республикамиз коррупцияга қарши курашиш бўйича олиб борилаётган ишлар йуналиш ва кулаמידан келиб чиқиб қўллаш бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Миллий жиноят қонунчилигимиздаги порахўрлик жиноятларига оид нормаларни танқидий жиҳатдан қайта кўриб чиқиш, мазкур жиноятлар элементларининг комплекслигини ва мақсадга мувофиқлигини, соҳага оид ҳалқаро стандартлар ҳамда илғор хорижий тажрибанинг миллий қонунчиликка етарли даражада жорий этилганлиги каби масалаларни илмий жиҳатдан тадқиқ қилиш бугунги кунда долзарб аҳамият касб этмоқда.

Бугунги кунда коррупцияга қарши курашиш доирасида кўплаб давлатлар ўз тажрибаларига эга. Хусусан, Сингапур давлатида антикоррупцион бюро фаолиятини мустаҳкамлашга, Япония эса давлат хизматчиси эгаллаган лавозимига биринчи ўринда касб этикаси орқали лойиқлигини инобатга олади, ривожланган Буюк Британия АҚШ сингари мамлакатларда судьянинг касб этикаси муҳим мезон сифатида этироф этилади. Демак, ривожланган давлатлар фаолиятида фуқаролик жамияти институтлари, жамоат бирлашмаларининг фаоллиги жамиятда коррупцияга қарши курашишда ўз таъсир кучига эга.

Порахўрлик учун жавобгарлик тўғрисидаги халқаро ҳужжат 2003 йилда қабул қилинган БМТ нинг Коррупцияга қарши конвенциясидир. Коррупцияга қарши конвенция ва турли соҳаларда, жумладан, давлат сектори, хусусий сектор ва халқаро савдода коррупцияга қарши курашишни ўз ичига олади. Шунингдек, у порахўрлик учун жинойий жавобгарликка оид моддаларни, ноқонуний йўл билан олинган мулкни мусодара қилиш чораларини кўришни белгилайди.

БМТ Конвенциясининг 15-моддасида миллий мансабдор шахсларнинг актив (пора бериш) ва пассив (пора олиш) порахўрлигига оид нормалар белгиланган. Унинг мазмунига кўра: актив порахўрлик – оммавий (давлат) мансабдор шахсга шахсан ёки воситачилар орқали ушбу мансабдор шахснинг ўзи ёхуд бошқа жисмоний ёки юридик шахс учун, ушбу мансабдор шахс ўз лавозим вазифаларини бажариш вақтида бирон ҳаракатни амалга ошириши ёки ҳаракат қилмаслиги мақсадида бирон ноқонуний афзалликни ваъда қилиш, таклиф этиш ёки тақдим этиш ҳисобланади. Бунда эътиборга молик жиҳат мазкур стандартда “пора бериш” билан биргаликда порани “таклиф қилиш” ёки “ваъда қилиш” учун ҳам жинойий жавобгарликни белгилаш назарда тутилган. Чунки, коррупцияга қарши курашда мурасасизликни таъминлашнинг асосий чораларидан бири жавобгарликнинг муқаррарлиги ҳисобланади. Шу сабабли, пора бериш ёки олишдаги дастлабки ҳаракатнинг ўзи жазога сазовор бўлиши мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Бундан ташқари, коррупция ва порахўрлик билан курашишга қаратилган бошқа халқаро ҳужжатлар ва стандартлар мавжуд, масалан, OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development)нинг порахўрлик ва халқаро бизнес операцияларига қарши курашиш стратегияси, “Transparency International global” ташаббуси ва бошқалар. Умуман олганда, порахўрлик учун жавобгарлик бўйича халқаро стандартлар коррупцияга қарши курашиш, адолатли жамият ва иқтисодиёт учун шарт-шароит яратишда муҳим рол ўйнайди.

Шунингдек, пора беришнинг пора беришга ваъда ва пора таклиф қилиш билан фарқли жиҳатлари мавжуд. Яъни пора беришга таклифда пора берувчи шахс томонидан ўзининг манфаатлари йўлида хизмат қиладиган ҳатти-харакатни мансабдор шахс бажаришидан олдин пора предметини беришини назарда тутса, пора беришга ваъдада иккала томон ўртасида келишув орқали дастлаб пора берувчи манфаатига хизмат қиладиган ҳатти-харакат бажарилади ва кейин пора предмети берилишини назарда тутилади. Пора бериш ҳаракати пора предмети пора олувчига ўтиши орқали содир этилади.

Халқаро конвенцияларда порахўрлик жиноятининг умумий кўринишдаги турлари келтириб ўтилган. Бунда актив порахўрлик сифатида пора бериш жинояти назарда тутилган бўлса, пора олиш жинояти пассив кўринишда содир этилиши мумкинлиги белгиланган. Халқаро амалиёт порахўрлик учун жавобгарликни бир қанча халқаро стандартлари мавжудлигини кўрсатади:

1. Transparent International Enterprise (TI), шаффофлик, корпоратив бошқарув ва коррупцияга қарши кураш соҳаларида стандартлар ва тавсиялар ишлаб чиқадиган халқаро ташкилотдир. TI коррупцияни қабул қилиш индекси билан машҳур бўлиб, у турли мамлакатлардаги коррупция даражасини экспертлар ва бизнес вакилларига кўра баҳолайди.
2. Шаффоф кўз ёшлари ташаббуси – спортдаги коррупцияга қарши курашга бағишланган глобал ташкилот. У спорт ва спорт ташкилотларида коррупция, манипуляция ва бошқа ноинсофлик ҳолатларини аниқлашга қаратилган.
3. Берлин ташаббуси муҳофаа саноатида коррупцияга қарши кураш бўйича кўп томонлама ташаббусдир. У ҳарбий-саноат комплекси фаолиятининг шаффофлигини ошириш ва бу борадаги коррупция ҳолатларининг олдини олиш мақсадида ишлаб чиқилган.
4. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Коррупцияга қарши Конвенцияси (UNCAC) коррупцияга қарши курашишга қаратилган асосий халқаро ҳужжатдир. Унда коррупцияга қарши курашнинг турли йўналишлари, жумладан, жиноий жавобгарлик, давлат ва хусусий секторда коррупциянинг олдини олиш, коррупцияга қарши курашда давлатлар ҳамкорлиги ва бошқа кўплаб масалалар қамраб олинган.
5. Global Anti-Pora Initiative Transparency International (TI) – турли соҳаларда коррупцияга қарши кураш олиб борадиган мустақил халқаро ташкилот. TI коррупция хавфини бошқариш, яхлитлик, шаффофлик ва ташкилотларда ҳисобот бериш соҳаларида стандартлар ва тавсияларни ишлаб чиқади.
6. Иқтисодий Ҳамкорлик ва Тараққиёт Ташкилотининг (OECD) Халқаро бизнес операцияларида порахўрлик билан курашиш стратегияси халқаро бизнес

операцияларида порахўрлик амалиётини олдини олиш, аниқлаш ва жиноий жавобгарликка тортишга қаратилган тавсиялар тўпламидир.

Халқаро миқёсдаги ушбу ва бошқа дастур ва ташаббуслар коррупцияга қарши курашни кучайтириш, иқтисодиёт ва жамиятнинг адолатли ва шаффоф фаолият юритишини таъминлашга қаратишга, кўплаб халқаро ташаббус ва стандартлар коррупция, порахўрлик ва бошқа ноқонуний хатти-ҳаракатларга қарши самарали курашиш учун шарт-шароит яратиш, халқаро миқёсда шаффофлик, жавобгарлик ва ҳалолликни таъминлашда муҳим аҳамият касб этади.

Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда хулоса қиладиган бўлсак, порахўрликка оид жиноятлар учун жавобгарликни назарда тутувчи стандартларни миллий қонунчиликка татбиқ қилиш орқали мазкур соҳанинг қамров доирасини кенгайтирилишига эришилади ва бу ўз навбатида миллий амалиётнинг халқаро, хусусан хорижий тажриба билан уйғунлигини таъминлашга замин яратади.

Коррупциянинг олдини олиш ва жазолаш учун глобал бошқарув воситаларининг кенгайиши билан бир қаторда хорижий порахўрликка қарши қонунларнинг бажарилиши ортиб бормоқда. Бироқ судда бир нечта ҳолатлар текширилади, балки конфиденциал музокаралар ва суддан ташқари келишувлар одатий ҳолга айланган. Кўпчиликнинг таъкидлашича, бу ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларига фойда келтиради, чунки ҳатто яхши ҳимояга эга бўлган фирмалар ҳам келишув хавфсизроқ вариант бўлиб кўринса, суд жараёнини хавф остига қўйишни истамайдилар, аммо хориждаги порахўрликка қарши музокараларда ҳақиқатда нима содир бўлаётгани ва компаниялар ва ҳуқуқни қўллаш қандай амалга оширилаётгани ҳақида жуда кам далиллар мавжуд. Ушбу жараён давомида ҳокимият органлари ўзаро ҳамкорлик қиладилар. Америка Қўшма Штатларининг "Хорижий коррупция амалиётлари тўғрисида"ги қонуни ва Буюк Британиянинг "Порахўрлик тўғрисида"ги қонуни бўйича келишувлар бўйича музокаралар иштирокчилари билан сифатли тадқиқотлар ўтказиш орқали компаниялар яхши характерга ишора қилиш учун мувофиқлик дастурларидан фойдаланишлари, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари эса бу белгиларни суддан ташқарида ҳал қилиш ёки юмшоқ ҳаракат қилиш учун асос сифатида қабул қилишади. Шунинг учун компаниялар қонунни ноаниқ бўлган жойларда шакллантиришда асосий рол ўйнайди, бу "ҳуқуқий эндогенлик" нинг қизиқарли намунаси бўлиб, ҳуқуқ субъектлари унинг маъносини шакллантиришга ёрдам беради.

Коррупция ва пора бериш жинояти халқаро стандартларихар бир мамлакат, минтақа, давлатларнинг қабул қилинган қонун, қарор ва фармонлари асосида қўлланилади. Шу билан биргаликда ривожланган ва ривожланаётган давлатларнинг коррупцион ҳолатлари бўйича "Transparency international" коррупцияга қарши кураш ва бутун дунё бўйлаб коррупция даражасини ўрганиш бўйича нодавлат халқаро ташкилот ҳар йили коррупцион ҳолатлар бўйича давлатлар рейтингини эълон қилиб боради(1-расм).

Бу ташкилот коррупцияга йўл қўядиган тизимлар ва тармоқларни фош қилиш орқали кучли ва коррупционерларни жавобгарликка тортиш, сиёсат тарафдори ва статус-қвони ўзгартириш учун коалициялар тузиб боради. Коррупциядан холи дунё ҳақидаги тасаввурлар ўз-ўзидан мақсад эмас балки, ижтимоий ва иқтисодий адолат,

инсон ҳуқуқлари, тинчлик ва хавфсизлик учун курашди деб айтиб ўтади. Даниел Эрикссон, “Transparency International” бош ижрочи директори “Коррупция ижтимоий адолатсизликни кучайтиради ва номутаносиб равишда энг заиф қатламларга таъсир қилади. Кўпгина мамлакатларда коррупция қурбонлари учун адолат йўлидаги тўсиқлар сақланиб қолмоқда. Тўсиқларни бузиб ташлаш ва одамларнинг адолатга самарали киришини таъминлаш вақти келди. Ҳар бир инсон ҳар бир босқичда жабрланувчиларнинг овози эшитиладиган адолатли ва инклюзив ҳуқуқий тизимларга лойиқдир. Қолган ҳамма нарса адолатни ҳақорат қилишдир” деб айтиб ўтади.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Коррупцияга қарши конвенцияси ҳукуматлардан суд ва прокуратура органлари аъзоларининг мустақиллигини сақлаб қолган ҳолда ҳалолликни мустаҳкамлаш ва коррупция имкониятларини олдини олишни талаб қилади. коррупцияга қарши қонун ҳужжатларини қўллаш, ҳуқуқларни ҳимоя қилиш ва қонун устуворлигини кафолатлашда кумук беради. Яхши ишлайдиган адлия тизимлари коррупцияга қарши самарали курашишнинг шартидир. Агар адлия тизими заиф, ишламай қолган ёки ўзини ташқи босимлардан ҳимоя қилиш учун мустақилликка эга бўлмаса, у қонунни ҳимоя қила олмайди ва унинг ҳамма учун бирдек қўлланилишини таъминлай олмайди.

1-расм 2023 йил коррупцияни идрок қилиш индекси

1-расм маълумотларидан кўриниб турибдики, коррупция ҳолатларининг паст даражада кузатилаётган мамлакатлар бўйича Дания биринчи, Финландия иккинчи, Янги Зеландия учинчи, Норвегия тўртинчи, Сингапур бешинчи, Швеция ва Швецария олтинчи, Нидерландия саккизинчи, Германия ва Люксембург тўққизинчи ва Ирландия ўн биринчи ўринларни эгаллаган. Бу рўйхатни давом эттириш мумкин, лекин биз сизга энг юқори индексларни келтириб ўтдик.

Пораҳўрликка қарши конвенция мамлакатлардан юридик шахсларнинг нафақат юқори лавозимли корпоратив амалдорлар, балки қўйи бўғин ходимлари томонидан содир этилган хорижий пораҳўрлик учун жавобгарликка тортилишини таъминлашни талаб қилади. Пораҳўрликка қарши халқаро амалиётда берилган тавсияларда юридик

шахсларнинг жавобгарлиги тизимларидан қуйидаги муқобил ёндашувлардан бирини қўллашни тавсиялар берилади:

а) хатти-ҳаракатлари юридик шахснинг жавобгарлигини келтириб чиқарадиган шахснинг ваколат даражаси мослашувчан ва юридик шахсларда қарорлар қабул қилиш тизимларининг ҳилма-хиллигини акс эттиради;

б) ёндашув юқори даражадаги бошқарув ваколатига эга бўлган шахсларнинг хатти-ҳаракатлари билан қўзғатилган бўлса ҳам, функционал жиҳатдан юқоридагиларга тенгдир, чунки қуйидаги ҳолатлар қамраб олинади:

- энг юқори даражадаги бошқарув ваколатига эга бўлган шахс хорижий давлат амалдорига пора таклиф қилади, ваъда қилади ёки беради;

- юқори даражадаги бошқарув ваколатига эга бўлган шахс қуйи бўғиндаги шахсга чет эллик мансабдор шахсга пора таклиф қилиш, ваъда қилиш ёки беришни бошқаради ёки унга рухсат беради;

- энг юқори даражадаги бошқарув ваколатига эга бўлган шахс қуйи бўғиндаги шахснинг чет эллик давлат мансабдор шахсига пора беришининг олдини олмаса, шу жумладан, уни назорат қилмаслик ёки тегишли ички назорат, ахлоқ ва қоидаларга риоя қилиш дастурлари ёки чораларини амалга оширмаслик.

Порахўрликка қарши курашда корпоратив жавобгарликнинг аҳамияти жиноят қонунчилигида анъанавий равишда шахсий айбга эътибор қаратилишини ҳисобга олсак, жинойий жавобгарлик тўғрисидаги конвенция биринчи навбатда шахсий жавобгарлик шартларига эътибор қаратади, деб тахмин қилишимиз мумкин. Шу билан бирга, “Travaux Préparatoires” Конвенцияга корпоратив жавобгарлик мавзуси трансмиллий тижорий порахўрлик билан курашиш контекстида корпоратив жавобгарлик ҳал қилувчи аҳамиятга эга эканлигини эътироф этиб, лойиҳани ишлаб чиқиш жараёнининг бошиданоқ кўриб чиқилганлигини аниқ таъкидлайди. Йирик трансмиллий корпоратив тузилмалар, борган сари марказсизлаштириляпти. Амалда, уларнинг фаолияти мураккаб қарорлар қабул қилиш тартиб-қоидаларини ўз ичига олади ва кўпинча пора бериш тўғрисидаги қарор учун жавобгар шахсни топиш қийин ёки имконсиз ҳолатда бўлади.

Якка тартибдаги ходим ўзининг шахсий савдо кўрсаткичларини ошириш учун ноқонуний амалиётларга мурожаат қилиши мумкин; муқобил равишда вақти-вақти билан ёлғончи ходимлар компания ва давлат ҳокимиятини алдаш учун жинойий амалдорлар билан тил бириктириб қўлга олинади. Бироқ, компанияларнинг атайлаб ва олдиндан ўйлаб порахўрлик билан шуғулланиши одатий ҳол эмас.

Бошқа томондан, пора бериш бўйича аниқ бошқарув қарори қайд этиладиган ҳолатлар жуда кам учрайди ва бу OECD Конвенциясида назарда тутилган жиддий ҳолатлар бўлмаслиги мумкин. Одатда, менежерлар ҳақиқий қарорларни қабул қилишни олдинги операторларга қолдирадilar. Бироқ, улар бузуқ хатти-ҳаракатларга кўпроқ ёки камроқ тоқат қилишлари, зарур воситаларни тақдим этишлари ёки ҳеч бўлмаганда бундай ноқонуний хатти-ҳаракатларга йўл қўядиган корпоратив муҳитни яратишлари мумкин.

Одатда бизнес каби соҳаларда корпоратив маданиятга кўра муқаррар деб ҳисобланиши мумкин бўлган нарсаларни тасвирлаш муҳим ҳисобланади. Бундай

шароитда фақат паст даражадаги қарор қабул қилувчи шахсларни жавобгарликка тортиш, уларни фақат жавобгарликка тортиш адолатлилиги жуда шубҳали кўринади.

Шахсий ҳуқуқбузарликлардан ташқари, агар конвенция ўзининг коррупция марказидаги муносабатларни ўзгартирмоқчи бўлса, яъни у ҳақиқатан ҳам коррупцияни ёки корпоратив “таъминот томонини” камайтирмоқчи бўлса, айнан мана шу айёр корпоратив маданиятга қарши курашиш керак бўлади. Шунинг учун порахўрликка қарши замонавий халқаро ҳужжатларнинг аксариятида корпоратив жавобгарлик тўғрисидаги қоидалар мавжудлиги бежиз эмас. OECD конвенцияси аслида бутун дунё бўйлаб уйғунлаштириш ҳаракатларининг пешқадами сифатида қаралиши мумкин.

Бир қарашда, халқаро шартномалар стандартлари сезиларли фарқларни кўрсатади. Европа Иттифоқининг ҳисоботларида 1-банд 4-моддасида юридик шахсларга нисбатан санкциялар бўйича қуйидаги қоида мавжуд:

- а) давлат имтиёзлари ёки ёрдам олиш ҳуқуқидан маҳрум қилиш;
- б) тижорат фаолияти билан шуғулланишдан вақтинча ёки доимий равишда маҳрум қилиш;
- в) суд назорати остига олиш;
- д) суд томонидан тугатиш тўғрисидаги қарор.

Ушбу биринчи банд компаниянинг этакчи мансабдор шахслари томонидан рухсат этилган жиноятларга нисбатан қўлланилади. Корпоратив эркинликларни чекловчи санкциялар рўйхати СОЕ (Европа кенгаши)нинг тавсияномасидава Франция қонунчилигида кўрсатилган.

OECD Конвенциясининг жинойий санкциялар стандартини белгиловчи 3-модда 1-банд жисмоний ва юридик шахсларга нисбатан қўлланилади. Кейин 3-модданинг 2-банди корпорацияларга нисбатан жинойий бўлмаган жазо чораларини қўллашга рухсат беради, лекин бир хил стандартларга мувофиқ. 3-модданинг 3-банди яна бир хил жисмоний ва юридик шахсларга қаратилган бўлиб, пора пулларини ҳибсга олиш ва мусодара қилишни назарда тутуди ёки “қиёслаш мумкин бўлган пул санкцияларини” талаб қилади. Ниҳоят, 3-модда 4-банди иштирокчи-давлатлардан жисмоний ёки юридик шахсларга нисбатан “қўшимча фуқаролик ёки маъмурий жазо чораларини қўллаш”ни кўриб чиқишни сўрайди: шу муносабат билан 24-расмий изох Европа Иттифоқининг жарималардан ташқари ихтиёрий қўшимча санкциялар рўйхатини қамраб олади.

References:

1. Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy (London, Profile Books, 2015) ISBN 978-1-84668-437-1
2. Daril.M.Harrison“Clep western civilization II” Research & Education Association, January 16, 2013
3. Б.И. Исмаилов « Коррупцияга қарши курашнинг халқаро-ҳуқуқий асослари» махсус курс бўйича маъруза матни. Тошкент 2013 йил.
4. https://www.unodc.org/pdf/crime/convention_corruption/session_7/422add1.pdf

5. <https://www.transparency.org/en/cpi/2023>
6. <https://www.oecd.org/daf/anti-bribery/39200754.pdf>
7. “Transparency international” бутун дунёда коррупцияга қарши курашиш ташкилоти маълумотлари.